

Hudečková, Viera

Príspevok k vymedzeniu vzťahov T.G. Masaryka a F. Brentana

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1969, vol. 18, iss. B16, pp. 86-93

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106734>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PRÍSPEVOK K VYMEDZENIU VZŤAHOV
T. G. MASARYKA A F. BRENTANA

Brentanov vplyv na rad vynikajúcich osobností filozofie a vedy (K. Stumpf, A. Meinong, A. Marty, Fr. Hildebrand, E. Husserl, Chr. Ehrenfels, E. Mally, O. Kraus) bol tak výrazný a pritom zložitý, že sa stal predmetom samostatných historicko-filozofických úvah. Predný poľský fenomenológ R. Ingarden vo svojej štúdií o Brentanovi formuluje problém vplyvu takto: „Brentano bol dosť záhadnou postavou. Dodnes nevieme naisto, či jeho úloha v dejinách filozofie spočíva v tom, že zaviedol do európskej filozofie nejaké podstatné nové, významné myšlienky, alebo skôr v tom, že ako vynikajúci osobnosť pôsobil na rad veľkých mysliteľov a vyvolal tým bohatý a rôznorodý priebeh skúmania a názorov v obecnom toku súčasného európskeho myslenia.“¹ Ingarden formuluje problém zásadného charakteru. Jeho celkové riešenie by vyžadovalo rozsiahle samostatné skúmanie. V tejto dielčej štúdií pôjde len o parciálny pohľad na charakter a hĺbku vzťahov medzi Brentanom a Masarykom a tým aj o pokus prispieť k celistvému pohľadu na úlohu a miesto oboch filozofov v dejinách filozofie.

K rozšíreniu Brentanovej filozofie u nás prispela skutočnosť, že viacerí jeho žiaci prednášali približne od 80. rokov min. stor. na filozofickej fakulte pražskej nemeckej univerzity; z nich menujme aspoň A. Martyho a C. Stumpfa. O tom, že nešlo o krátku náhodnú epizodu, svedčí fakt, že i generácia, ktorá vystriedala na filozofickej fakulte priamych Brentanových viedenských odchovcov, sa tiež hlási k Brentanovi. Táto druhá generácia Brentanových stúpenčov (označovali sa za žiakov-vnukov) založila v druhej štvrtine tohoto storočia v Prahe Brentanovu spoločnosť a Brentanov archív. Bol to predovšetkým O. Kraus, A. Kastil, E. Utitz.

Chronologicky by Masaryk patril k prvej generácii brentanovcov; do Prahy prišiel súčasne s Martym. Ale nebolo by správne radíť Masaryka k jednej alebo druhej skupine, pretože jeho názory sa nevyvíjali na báze činnosti týchto „ortodoxných“ brentanovcov. V rozsiahlej literatúre o Masarykovi, hlavne v rokoch 1918—1945 nie je ani problém vplyvu Brentana na Masaryka opomenutý. Vznikli dokonca viaceré interpretácie, vysvetľujúce dosah Masarykových kontaktov s Brentanom. Pre väčšinu z nich je charakteristické, že sa neubránili istej jednostrannosti — snažia sa, neuberajúc Brentanovi na veľkosť, ukázať,

a) že Masaryk po teoretickej stránke išiel vlastnou cestou, bez závažnej návaznosti na Brentana. Ide prevážne o práce spomienkového charakteru, nepúšťajúce sa do hlbších filozofických rozborov (J. Herben, B. Odstrčil).² Z. Nejedlý vo svojej monografii o Masarykovi sa čiastočne tiež hlási k tomuto názoru, keď v snahe vyzdvihnúť originalitu filozofa hovorí: „Masarykovo filozofovanie jest proto na rozdíl od školské filosofie docela primární... nikdy ho k filozofování neprovokovalo myšlení jiného filosofa.“³ Lenže na inom mieste knihy hovorí, že Masaryk je „nejvlastnější Brentanův žák, více ještě než oni theoretičtí jeho žáci, přejímající jen Brentanovo učení, ale bez silného akcentu

¹ R. Ingarden: *Z badaň nad filozofia współczesna*, Varšava 1963, str. 197—198.

² J. Herben: *Masaryk*, 1910, str. 20; B. Odstrčil: *Sborník 1910*, str. 92.

³ Z. Nejedlý: *Masaryk I*, 2 Praha 1930, str. 131.

osobného, praktického“.⁴ Ale po podrobnom rozbere silného a podmanivého vplyvu osobnosti filozofa Nejedlý poznáme: „Pri tomto Masarykovom pomere k Brentanovej osobnosti bylo pak ovšem vlastně docela vyloučeno, že by na něho nebyla působila i Brentanova filosofie. Ovšem musíme i tu mít stále na mysli, že nejde o školského žáka Brentanova, nýbrž o někoho, kdo ve filosofii hledal něco docela jiného.“⁵ Nejedlého zástož tvorí tak prechod k druhému spôsobu interpretácie vzťahu obidvoch filozofov.

b) Autori, ktorých možno radiť do tejto druhej skupiny zhodne priznávajú, že Masaryk prevzal niektoré základné podnety Brentanovej filozofie, ale rozviedol ich originálnym spôsobom. Hľadanie konkrétnych stôp vplyvu, stupeň poplatnosti či časové vymedzenie filozofických i osobných kontaktov oboch mysliteľov sa u jednotlivých autorov líšia. J. Tvrď⁶ ich pomer charakterizuje ako prijatie niekoľkých základných popudov v počiatčnom období Masarykovej tvorby, na základe ktorých vzniká samostatný, nie eklektický, ale tvorí filozofický prístup. Podobne J. Král.⁷ J. L. Fischer⁸ uprednostňuje Brentanovo pôsobenie na úkor vplyvu iných filozofov, napr. Platóna. Takisto poukazuje na „totožný způsob kladení problémů“ v Masarykových prvotinách v porovnaní s Brentanom.

Všetky tieto hodnotiace prístupy sú vedené snahou odstrániť z Masaryka tieň podozrenia z epigónstva.

Charakter Brentanovho vplyvu na Masaryka je možné posudzovať z hľadiska dvoch stránok jeho osobnosti: inak sa prejavuje u Masaryka — teoretika a mysliteľa, inak pôsobil naň jeho učiteľ-filozof ako na človeka. Teto deličko nemožno uplatňovať mechanicky, nemožno sa domnievať, že je možné vecne či chronologicky tieto dve stránky od seba oddeliť. Ak uvažujeme v rámci vzťahu Brentano—Masaryk o nutnosti diferenciacie vplyvu z hľadiska objektu pôsobenia, nemožno nepreviesť podobné rozlíšenie i z hľadiska subjektu pôsobenia. Umožní to hlbšie pochopenie vzťahu Brentano—Masaryk. Tento vzťah je totiž súčasťou širšieho vzťahu, a síce vzťahu brentanizmus a Masaryk. Z toho nám vyplynie rad momentov, ktoré by inak, v rámci zjednodušeného vzťahu len dvoch mysliteľov, celkom zanikli. Bude treba rozhodne uvažovať o vzťahu Brentano—Masaryk v rámci brentanizmu ako teoreticko-ideového hnutia.

Aké z toho plynú dôsledky? Je známe, že 19. storočie je typické tvorením filozofických, ideových prúdov, ktoré ani zďaleka nemajú len akademický charakter. Ako príklad môžeme uviesť evolucionizmus, novokantovstvo, pozitivizmus atď. Nutnosť vytvárania určitých kolektívov, respektíve celých hnutí, je možné vysvetliť spätosťou filozofických prúdov so špeciálnymi vedami, najmä prírodnými. Scientizácia filozofie, vnašajúca do filozofie vedecké prvky, neukončenosť poznania, vyhnutie sa špekulácii, má za následok možnosť, ba dokonca nutnosť neustáleho kontaktu filozofie s vedou. Filozofii sa tak otvára cesta k skutočne vedeckému, neuzavretému, postupnému skúmaniu, ktoré tvorí protiklad k ortodoxnému epigónstvu a vytvára širší priestor pre samostatné skúmanie a pre tolerantnejšie vzťahy vo vnútri istého filozofického prúdu. Začínajúcu otvorenosť smerov nemožno chápať ako existujúci stav ale ako proces, respektíve rad

⁴ Nejedlý, cit. dielo I, 1, str. 131.

⁵ Tamtiež, str. 304.

⁶ J. Tvrď: *K diskusi o Masarykovi*, Revue 1923, tiež Masarykův sborník I, 1924—1925.

⁷ J. Král: *Masarykův almanach 1925*.

⁸ J. L. Fischer: *Rozhledy po české filosofii*, T. G. Masaryk, Česká mysl 1930.

tendencií, ktoré sa uplatňovali vo väčšej či menšej miere. Z tohoto hľadiska je možné kladne hodnotiť pozitivizmus, novokantovstvo atď. Zložitosť celého procesu sa odráža i v brentanovej škole a pri vytváraní skutočne vedeckého, tolerantného pohľadu, rešpektujúceho výsledky bádania druhých, zohráva značnú úlohu práve osoba F. Brentana.

Istá medzná situácia, ktorá nám môže veľa povedať o celkovom charaktere brentanovej školy, vytvorila sa okolo vyjdenia Masarykovho spisku Počet pravdepodobnosti a Humeova skepticizmu.⁹ Masaryk ohlásil po príchode na pražskú univerzitu tému vstupnej prednášky: „Počet pravdepodobnosti jako základ nové logiky.“ Už samotný názov prednášky ešte pred jej prevedením vyburcoval Martyho k tomu, že píše Brentanovi: „Jaká je to nová logika? Vaše v psychologii a ve wüzburgských a vídeňských přednáškách provedené zlepšení staré Aristotelovské? Nebo Vaše induktivní logika? Ta si zaslouží jméno nové logiky. Ale jak může Masaryk... sám jí prostě nazývat novou logikou, aniž by k ní připojil Vaše jméno?“ Brentano Martymu odpovedá: „Vy posuzujete Masaryka příliš nedůvěřivě... Pokud jde o počet pravděpodobnosti, nemohu si činit nárok, že jsem první poznal jeho význam pro logiku... a ani na novou logiku si nemohu činit nárok.“¹⁰ I na základe ďalších dôkazov možno usúdiť, že sa Brentano výrazne podieľal na udržiavaní tolerantného ducha vo vzájomných vzťahoch. Je pravdepodobné, že tento druh vedeckej znášateľnosti zanechal stopy v jednaní mladého Masaryka.

Pre úplnosť vráťme sa v niekoľkých poznámkach k vymenovaniu najzákladnejších faktov vo vzájomnom styku Brentana a Masaryka. T. G. Masaryk bol v roku 1874 poslucháčom štvrtého semestra filozofickej fakulty viedenskej univerzity, keď na nej Fr. Brentano zahájil prednášky ako nový riadny profesor filozofie. Predtým prednášal vo Würzburgu, ale po vystúpení z cirkve v roku 1873 odišiel do tolerantnejšej Viedne. Hneď v piatom semestri si Masaryk zapisuje Brentanove prednášky Psychológiu a Výklad vybraných otázok metafyzických s kritickými rozhovormi o vybraných filozofických spisoch. Po absolútoriu v zimnom semestri 1875/1876 Masaryk navštevuje jeho prednášku z Praktickej filozofie a prednášku Vybrané otázky filozofické. Korešpondencia Brentana s Masarykom, Brentana s Marty, rôzne spomienky atď. približujú nám i atmosféru úzkych stykov oboch mysliteľov. Masaryk bol častým hosťom v príbýtku filozofa, jeho prostredníctvom poznal ďalších predstaviteľov vtedajšieho filozofického myslenia. Brentano bol posudzovateľom Masarykovej dizertácie Podstata duše u Platóna.

Popri známých brentanových docentských tézach je istým kompendiom a obecným vyústením jeho filozofických názorov významná, z brentanových spisov o dejinách filozofie i najznámejšia, prednáška Die vier Phasen der Philosophie.¹¹ Tento spisok má z hľadiska nášho skúmania mimoriadnu dôležitosť. Sú v ňom formulované niektoré zásadné brentanove stanoviská. Ide predovšetkým o veľmi závažnú a diskutovanú tézu, že „Dejiny filozofie sú dejinami vedeckého snaženia (úsilia, Bestrebung) a sú tak v istom vzťahu podobné dejinám ostatných vied“.¹²

⁹ Praha 1883.

¹⁰ Citované podľa Nejedlého prekladu listov z Brentanovho archívu Z. Nejedlý: *Masaryk IV*, str. 254–255.

¹¹ *Die vier Phasen der Philosophie und ihr augenblicklicher Stand* (1895), Leipzig 1926.

¹² Tamtiež, str. 7.

Chcela by som upozorniť na samostatný pojem Bestrebung — snaha, úsilie, snaženie. Nikto, z autorov ktorí si všimajú vzťah zmiených dvoch filozofov, nevenuje tomuto pojmu pozornosť. Pritom tento pojem má v Brentanovej filozofii dosť dôležité miesto. Pojem „vedecké snaženie“, alebo len trvalejší pojem „snaženie“ vystupuje u Brentana ako spojenie dvoch prvkov: teoretického a antropologického. Pozrime sa najprv na jeho teoretickú stránku. Naviažeme pritom na už uvedený citát, hovoriaci o charaktere dejín filozofie: „Dejiny filozofie sú dejinami vedeckého snaženia a majú preto v istom vzťahu podobnosť s dejinami iných vied. V inom vzťahu sa ukazujú ako odlišné (myslí sa od dejín vied) a viac sú podobné dejinám krásneho umenia . . . rovnako ako krásne umenie vykazuje filozofia vedľa dôb vzostupného vývoja doby úpadku . . .“¹³ V období staroveku, stredoveku a novoveku až do celkového zrútenia „Heglovej duchovnej vlády“ možno rozlišovať štyri štádiá, ktoré sú podľa Brentana pri všetkej rozdielnosti vnútorne späté. Charakterizuje ich takto: „Prvá fáza, ktorú mám na mysli, obsahuje celá vývoj vzostupný. Jej začiatok je vždy charakterizovaný dvojako: jednako životnými a čisto teoretickými záujmami — s údivom, ako by povedali Platón a Aristoteles, sú ľudia priťahovaní k filozofickému skúmaniu a po druhé aktívnou tvorbou potrebnej metódy. Pomocou novej metódy rozvíja sa filozofia naplňaním hypotéz a rozširovaním skúmania, vytyčovaním stále novších otázok.“¹⁴

Celému uvažovaniu o charaktere tejto vzostupnej fázy leží v základoch ono úsilie, aktivita, Bestrebung. Vynikne to ešte viac, ak uvedieme Brentanovu charakteristiku etáp, ktoré nasledujú a sú vzhľadom k prvej fáze obdobiami zostupnými. „Druhá fáza predstavuje prvé štádium poklesu. Je charakteristická oslabením vedeckého záujmu . . . Skúmanie nie je tak prísne a svedomité“, vo vzťahu k teórii je to fáza púheho prakticismu. Tretia fáza je údobím skeptickej nedôvery k vedeckému poznaniu; štvrtá fáza je fázou najväčšieho úpadku, lebo „sa domnievame, že všetko vieme a nevieme nič, pretože nevieme nikdy jedno, čo sa vedelo a bolestne pociťovalo na začiatku prvej fázy: že sa totiž nič nevie“.¹⁵

„Vedecké snaženie“ tak vlastne vystupuje ako určité abstraktné kritérium posudzovania toho-ktorého filozofa, tej-ktorej filozofickej školy, či celého obdobia.

Cesta k vysvetleniu druhého prvku pojmu snaženie, jeho antropologického významu, vedie cez zodpovedanie na otázku o pôvode, zdroji, proveniencii pojmu Bestrebung. Nasledujúce závery sú hypotetické, ale domnievame sa, že myšlienka úsilia, aktivity, pochádza od Aristotela, ktorého bol Brentano veľkým obdivovateľom.¹⁶ Ak sa pozrieme do Aristotelovej Metafyziky, respektíve na niektoré etické pojednania, na jeho definície šťastia, mravnosti, stretneme sa celkom jasne, jasnejšie než u Brentana s antropologickým významom aktivity, snaženia, úsilia. Podobnú úlohu ako u Brentana má myšlienka aktivity u E. Husserla. Onu „dvojakošť“ fenomenologickej filozofie vystihuje J. Patočka v svojej charakteristike fenomenológie: „Fenomenologie E. Husserla je souběžné za-

¹³ Tamtiež, str. 7.

¹⁴ Tamtiež, str. 7—8.

¹⁵ Tamtiež, str. 9.

¹⁶ Brentano bol pokladaný za jedného z najlepších znalcov Aristotela v 19. storočí. Publikoval o Aristotelovi rad štúdií.

myšlení nad smyslem vecí i ľudského života.“ Zvláštnosť Husserľovj reflexe spočíva v tom, že

1. toto zamyšľenie chce byť prísnou vĕdou,
2. vĕda je pro něj jeden a dokonce hlavní, nejdůležitější, nejhlubší přístup ke smyslu, a proto má zásadní a základní význam. Vĕda musí a dovede dát človĕku onen duchovní smysl „obsah a cíl života, které potřebujeme k tomu, abychom na světě a v životĕ byli skutečně u sebe, doma. A nebude tento smysl dávat jako prostředek k něčemu jinému a dalšímu, nýbrž sama ve svĕm výkonu, ve vĕdecké činnosti“.¹⁷ Domnievame sa, že i tu vidieť líniu náváznosti cez Brentana až k Husslerovi.

S aristotelsko-brentanovským prvkom aktivity, vytvárania sa môžeme v najrozličnejších rovinách a podobách stretnúť i u Masaryka. V rôznych modifikáciách sa tento pojem stal jedným z centrálnych pojmov jeho poňatia zmyslu náboženstva, má dôležitú úlohu v jeho výklade noetiky a koniec koncov má i svoje významné miesto v jeho politickej teórii.

*

Dôsledky už spomínaného Brentanovho abstraktného hľadiska pri posudzovaní a periodizácii dejín filozofie sú značné. Vzniká jednako špecifické, brentanovské poňatie dejín filozofie ako celku a takisto z toho vyplýva neobvyklé hodnotenie a radenie filozofických škôl i jednotlivcov. V súlade s touto koncepciou vybral Brentano z dejín filozofie rad postáv ako Aristotela, Lockeja, Humeja, Comtea, Kanta — niektorým z nich venoval i samostatné štúdie — a to či už preto, aby bol zdôraznený ich význam a veľkosť, alebo aby boli podrobení kritike. Masaryk sa zoznámil s Brentanovou koncepciou dejín filozofie z jeho prednášok, pretože vydanie spomínaných štúdií je neskoršieho dáta.¹⁸

Problém štyroch etáp, najmä dosledné a predsa len príliš abstraktné a rigorózne priloženie Brentanovho kritéria pri hodnotení dejín filozofie by poskytlo dostatok materiálu na samostatnú úvahu. Nebudeme sa však podrobne zaoberať touto otázkou, pretože sa vlastne vzdalujeme od predmetu nášho skúmania. Ak sa ale chceme hlbšie pozrieť na Masarykovo hodnotenie dejín filozofie v ranom období tvorby, nevyhneme sa návratu k niektorým otázkam nadhodenej periodizácie.

Masaryk nepreberá nikde vcelku Brentanov pohľad na vývoj filozofického myslenia. Neubrání sa však častým aplikáciám Brentanovho prístupu k jednotlivým významným postavám, ktorý odvodzuje hodnotu filozofického myslenia najmä z hľadiska jeho imanencie, akcentovaním teoretického filozofického snaženia.

Početné stopy Brentanovej periodizácie, spočívajúce v rovnakých charakteristikách jednotlivých filozofických smerov či ich predných predstaviteľov, našli niektorí autori v Masarykovom habilitačnom spise.¹⁹ Masaryk si okrem iných otázok kladie v rámci historickej retrospektívy i otázku, ako ktorá filozofia — predovšetkým ako svetonázor — prispela či chránila individuum pred rezignáciou. Teda Masaryk vlastne k pôvodnému čisto teoretickému kritériu pridáva

¹⁷ J. Patočka: *Úvod do studia Husserľovj fenomenologie*, Praha 1966, SPN, str. 3.

¹⁸ Prednáška *Die vier Phasen* vyšla v r. 1895, *Fragment A. Comte* v r. 1869. Obidve vydal potom O. Kraus spolu so štúdiami o Platónovi a T. Aquinskóm v r. 1926.

¹⁹ *Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation*, Wien 1881.

prvky istej praktickosti. Výsledok historickej retrospektívy má zvláštnu podobu. Ide o isté posunutie kritéria pri hodnotení významu jednotlivých filozofov. Podľa Brentana je veľký ten mysliteľ, názory ktorého čo najviac prispeli k rozvoju rýdzo teoretického vedeckého myslenia. Masaryk k tomu pridáva už spomenutý prvok praktického jednanja: pýta sa, akým prínosom je to — ktoré filozofické učenie pre získanie a udržanie vnútorného kludu, vyrovnanosti, autentickosti života. Toto „rozšírenie“ kritéria býva v literatúre používané ako doklad samostatnosti Masarykovho filozofického myslenia. Problém nie je tak jednoznačný. I Brentano si stavia otázku vyrovnanosti človeka so svetom, otázku ľudského šťastia, autentickosti. Ako racionalista vidí však najlepšiu cestu k dosiahnutiu tejto vyrovnanosti nachádzaním smyslu v samom vedeckom úsilí. Masaryk sa teda odlišuje skôr vo forme riešenia problému.

Prípadné analógie s Brentanovým prístupom k jednotlivým mysliteľom v Sebevrážde boli v literatúre považované za dôkaz ovplyvnenia. Najčastejším argumentom je zhodné značne vysoké hodnotenie Aristotela, negatívny postoj k filozofickým školám helenizmu — stoikom a epikurovcom, udelenie mimoriadnej pozornosti Comteovi, zdržanlivý postoj ku Kantovi.²⁰ Ak sa máme ešte raz vrátiť k zhodám v koncepcii výkladu dejín filozofie, možno povedať, že u Masaryka nájdeme analógie tam, kde to nepôsobí násilne, doložíme, že predovšetkým v hodnotení starovekej filozofie.

Vráťme sa ešte k otázkam okolo spisu Počet pravdepodobnosti a Humeova skepse, ktoré vyvolal do života už Marty súčasne so zrodom práce. Treba brať do úvahy, že Masaryk bol v dobe, keď spisok vznikol, pod istým vplyvom svojho nedávneho učiteľa. Uvedenie Martyho podozrievanie zároveň poukazuje na zložitú a zaujímavú vzťah medzi nimi. Pozrime sa na jeho charakter hlavne z hľadiska práce, o ktorú ide. Pritom sa nemožno obmedziť len na odpoveď na otázku, nadhodenú Martym: či mal Brentano rozhodujúci podiel na riešení skeptických dôsledkov Humeovej noetiky použitím počtu pravdepodobnosti. Problém je mnohostrannejší.

Už totiž samotný predmet záujmu Masaryka — noeticko-logická problematika — môže veľa povedať. Brentanovská je i formulácia problému: Humeova skepsa, možnosť jej prekonania. Mohlo by sa ale namietať, že nielen Brentano sa snaží o prelomenie skeptického kruhu, v ktorom je uzavretý noetický subjekt v Humeovom skúmaní. Ale tu treba rešpektovať istú zvláštnosť Brentanovej filozofie — a síce jej mimoriadny vzťah k Humeovi. Tento vzťah by si zaslúžil omnoho väčšiu pozornosť, než je možné venovať mu tu. Aspoň teda veľmi obecné. Hume si vyslúžil na jednej strane obdiv brentanovcov i samého Brentana. Humeova klasifikácia javov z oblasti duševna je vlastne Brentanom istým spôsobom rozpracovávaná. Sympatickým je Brentanovi i samotný charakter Humeovho pokusu o analýzu duševných pochodov, ich hĺbka, prenikavosť pohľadov a dôslednosť. Tým je snáď motivovaná snaha Brentana udeliť Humeovi akési zvláštne postavenie medzi ostatnými filozofmi, napriek skepticnému vyústeniu jeho teórie, ktoré sa dostávalo vlastne do rozporu so základnými kritériami Brentanovho pohľadu, známymi zo spomínaného spisku Die vier Phasen . . ., s uplatňovaním princípu snaženia, neustáleho toku, pohybu poznania, princípu prevzatého snáď od Aristotela. Skepticizmus, ako vlastne z gno-

²⁰ Neskoršie prekonanie istej prílišnej kritickosti ku Kantovi bolo v literatúre považované za dôkaz jednoznačného odklonu od Brentana.

zeologického hľadiska istý pohyb v kruhu, obmedzenie sa na uzavretú sumu znalostí bol v rozpore s týmto významným princípom.

Z hľadiska nášho skúmania nie je dôležité konkrétne sledovanie riešenia problému prekonania Humeovej skepsy. Skôr by nás mohla zaujímať otázka, prečo Masaryk, i keď bol prinajmenšom motiváciou problému Brentanovo ovplyvnený, ani raz svojho učiteľa nespomína. Z odpovedanie tejto otázky by ukázalo mieru jej dôležitosti, je však možné, že je zanedbateľná. Sám Masaryk sa odvoláva na jasnú formuláciu možnosti riešenia problému logiky použitím počtu pravdepodobnosti u Laplacea.²¹ Z. Nejedlý sa k tejto záležitosti vyslovil takto: „Jest opravdu nápadné, a nad tím se mohli Marty a Stumpfž zarážet, že ve spisku Počet... se Brentanovo jméno vůbec neobjevuje... Proč? Jistě ne, že by byl zapomněl, to zde bylo vyloučeno. V tom musil být úmysl a to tento: Masaryk, vystupuje jako filosof anglické a francouzské filosofie, nechtěl s německou filozofií vůbec nic mít. Ani s Brentanem, jehož filosofování, přes všechno jinak sympatické rysy, bylo také spekulativně německého rázu.“²² Výraznejšie poznáme stotožňovanie úpadkovosti a špekulatívnosti filozofie s filozofiou nemeckou z obcejšieho a nie šťastného postoja Z. Nejedlého k tzv. školskej filozofii, zvlášť necitlivo uplatňovaného v 50. rokoch. V našom prípade možno síce pripustiť, že existovali i iné dôvody než len čisto teoretické, prečo sa Masaryk nehlásil k Brentanovi, ale jednoznačný Nejedlého záver vyznieva skôr kuriózne a neadekvátne.

Druhý aspekt vplyvu, pôsobenie Brentanovej osoby na Masaryka, tiež nemôžno zanedbať. V literatúre k tomuto problému, ale hlavne v spomienkach súčasníkov, je väčšia pozornosť venovaná ľudskej stránke tohoto vzťahu, než hľadaniu teoretickej náväznosti. Dôležitosť osobného vplyvu Brentana na iných kladie Ingarden v spomínanej práci na rovnakú úroveň so skúmaním vplyvu teoretického či filozofického. Nejedlý na základe materiálov z archívu Brentana uvádza, že pomer Brentana a Masaryka „byl jiný, než se tím u profesora a žáka ve filosofii obyčejne rozumí. Byl to poměr méně zkušeného člověka k více zkušenému na svět i v umění myslét. Ten však byl velmi blízký, přímo teplý a docela přirozeně, neboť sotva kdy měl Brentano žáka, který by dovedl ocenit právě tuto stránku jeho osobnosti jako Masaryk“.²⁴ Dokonca i v autobiografii Maxa Broda sa stretne so zmienkami o prenášaní silného osobného Brentanovho akcentu na Masaryka.²⁴

Masaryk sa neskôr sám vyznáva, že naň v dobe viedenského pobytu „nejväčší vliv jako učitel a člověk filosof Franz Brentano“.²⁵ Mladému Masarykovi rozhodne imponoval učiteľov osobitný postoj k náboženstvu. Brentano po dlhšej vnútornej kríze vystúpil v roku 1873 z cirkve. Zostal však vo svojom vnútri katolíkom — ako sám hovorí, katolíkom bez dogiem a bez cirkve, uvedomujúcim si etickú závažnosť viery. I keď o svojom pomere k náboženstvu nemal vo zvyku hovoriť, jeho vnútorná zbožnosť bola zjavná. Mohla by sa s ňou dávať sčasti do súvislosti osobná zbožnosť Masarykova, jeho „nezjevené náboženství“, spojené s považovaním náboženstva za dôležitú zložku kultúry a za jeden z pred-

²¹ Cit. podľa Nejedlý: *Masaryk IV*, str. 255.

²² Nejedlý: *Masaryk IV*, str. 257.

²³ Tamtiež, I, str. 304.

²⁴ M. Brod: *Život plný bojů*, Praha 1966.

²⁵ *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1938, str. 33.

pokladov harmonickosti svetového názoru. Úsilie o zdôvodnenie teizmu mal tak Masaryk možnosť poznať výrazne už u Brentana.

Ďalšia oblasť, v ktorej možno vysledovať obdiv Masaryka k osobnej vyhranenosti svojho učiteľa je nekompromisný postoj voči niektorým uznávaným filozofickým autoritám v dobe, ktorá bola ničomu podobnému nepriateľská. Masaryk sám spomína nebojácne vystúpenie voči Kantovi v súlade so svojim presvedčením — bez ohľadu na všeobecne platnú mienku. I tento poznatok nezapadol, jeho uvádzanie do praxe je v Masarykovom živote a tvorbe známe.

*

Táto úvaha si nekládla za cieľ vyčerpávajúcim spôsobom demonštrovať a vysvetliť všetky okolnosti okolo vzťahu dvoch filozofov, F. Brentana a T. G. Masaryka. Skôr sme sa pokúsili vymedziť a načrtnúť problematiku návaznosti oboch filozofov hlavne v oblasti dejinne-filozofických úvah a istých princípov praktického zástoja, ktoré možno považovať za určité svorníky v konaní a teoretickej práci F. Brentana a T. G. Masaryka.

EIN BEITRAG ZUR ABGRENZUNG DER BEZIEHUNGEN F. BRENTANOS ZU T. G. MASARYK

Der Großteil der Literatur über Masaryk ließ in der Vergangenheit das Problem der Kontinuität seiner Philosophie mit einigen Prinzipien der Philosophie Brentanos unbeachtet. Nur ein Teil dieser Literatur berührt dieses Problem mit der Absicht, Masaryks Gedenkenoriginalität hervorzuheben.

Der Artikel ist der Abgrenzung und Umreissung einiger Aspekte der Kontinuität T. G. Masaryks mit F. Brentano im Bereich der Geschichte gewidmet. Er verfolgt bei beiden Denkern die Verwandtschaft bei der Interpretation des Begriffes „Aktivität“ und „Bestrebung“. Zum Schluß sind auch einige Prinzipien der praktischen Einstellung zwischen F. Brentano und T. G. Masaryk dargelegt.